

ook de omgekeerde formulering gebruiken: ondanks de kritiek blijft de waardering bestaan.

Cor van Bree

Het Weense arteshandschrift: Hs. Wenen, Österreichische Nationalbibliothek, 2818 / Erwin Huizenga (ed.). 2 Dln. Hilversum: Verloren, 2004. – 1236 p. (MVN 10) ISBN 90-6550-810-4 Prijs: € 66,-

Tien jaar na verschijning van het eerste deel is thans het tiende deel verschenen van de prestigieuze en prachtige reeks 'Middeleeuwse verzamelhandschriften uit de Nederlanden'. (Nochtans: de ware fan vraagt zich af waar deel 9 blijft?). En wat voor een deel: twee kloeke banden, met een omvang die nauwelijks onderdoet voor de edities van het handschrift-Van Hulthem en het Comburgse handschrift in dezelfde reeks. Behalve de omvang is ook de keuze van het handschrift dit keer opvallend: het gaat om codex Wenen, Österreichische Nationalbibliothek, 2818, ofwel het 'Weense arteshandschrift', een omvangrijk handschrift dat uitsluitend artes-teksten voor de medische wetenschap bevat. In kringen van artes-medioneerlandici schieten veelal superlatieven tekort om het belang van het handschrift te onderstrepen. Ria Jansen-Sieben heeft het manuscript in het verleden wel omschreven als 'het handschrift-Van Hulthem van de artes'. Aangezien het handschrift-Van Hulthem op zijn beurt weer de eretitel 'Nachtwacht van de Middelnederlandse letteren' heeft gekregen (namelijk door een werkgroep van Brusselse en Utrechtse neerlandici in 1987, en in navolging van hen door Wim van Anrooij en Fons van Buuren in *Op belofte van profijt* in 1991), kan men stellen dat het Weense handschrift niet minder dan de Nachtwacht van de Middelnederlandse artesliteratuur is. Een handschrift een moderne luxe-editie waardig.

Strikt genomen is het Weense handschrift geen 'verzamelhandschrift', maar een convoluut bestaande uit meerdere kleine verzamelhandschriften. De codex is opgebouwd uit verschillende productie-eenheden, die enige tijd als onafhankelijke boekjes gebruikt werden totdat ze werden samengebonden. De boekjes behoorden echter wel bij elkaar. Ze werden alle in 1490 of kort erna vervaardigd door één kopiïst, in nauwe samenwerking met zijn opdrachtgever. Deze opdrachtgever moet een medicus geweest zijn: de inhoud van de Weense codex is veel te gespecialiseerd voor een niet-professioneel publiek. In

het handschrift treft men een grote hoeveelheid medische, chirurgische, farmaceutische, alchemistische en astrologische teksten aan. De combinatie van medische en sterrenkundige teksten hoeft niet te verbazen: laatmiddeleeuwse medici geloofden in een nauwe relatie tussen geneeskunde en astrologie. Zij bepaalden het geschikte tijdstip voor een medische behandeling aan de hand van de stand van de hemellichamen. Ieder een met een medisch beroep, vanaf de nauwelijks geschoolde barbiers onderaan de hiërarchie via de chirurgen en apothekers tot en met academisch geschoolde *doctores medicinae*, had daarom behoefte aan betrouwbare astrologische tabellen en traktaten. Behalve een grote collectie astrologische en astronomische teksten en schema's bevat het Weense handschrift een veelheid aan kleine en enkele grote geneeskundige traktaten. Vele daarvan zijn vertalingen van Latijnse academische geschriften die ontstaan zijn tegen de achtergrond van de Italiaanse universitaire wereld. Tot de meest opvallende medische teksten behoren vertalingen van het *Antidotarium Nicolai* (een medisch receptenboek op alfabet) en van de *Chirurgia magna* van Bruno Longoburgensis (een chirurgisch handboek). De in totaal 125 teksten behandelen een buitengewoon breed spectrum aan medische, farmaceutische en astronomische vraagstukken. Editeur Erwin Huizenga overdrijft niet als hij in de inleiding stelt dat dit handschrift 'een zeer belangrijk document voor het onderzoek naar de geschiedenis van de geneeskunde in de Nederlanden in de late Middeleeuwen' is.

Erwin Huizenga heeft de afgelopen jaren bijzonder veel bijgedragen aan de kennis van het Weense arteshandschrift. In 1987 promoveerde hij op een uitgebreide studie van deze codex. In een rij publicaties diepte hij vervolgens in de jaren '90 diverse onderwerpen aangaande het handschrift verder uit. Kroon op zijn jarenlange werk op het gebied van het Weense handschrift is nu deze editie in de MVN-reeks. Dat kan gezien worden als de vervulling van de wens die hij zeventien jaar geleden in zijn proefschrift uitdrukte, toen hij stelde dat 'het unieke handschrift en de teksten erin het meer dan waard [zijn] om verder onderzocht en/of geëditteerd te worden'. Dat deze editie er inderdaad gekomen is, is mede te danken aan het bedrijfsleven: een deel van de kosten voor dit deel van de MVN-reeks is betaald door de farmaceutische industrie. Een opmerkelijk gegeven in een vakgebied waar het bedrijfsleven zelden warm voor loopt.

Het belang van deze editie gaat verder dan het Weense handschrift alleen. Huizenga noemt haar een mijlpaal in het artesonderzoek, 'een er-

kenning van de studie naar de artesliteratuur als volwaardige tak van de medioneerlandistiek'. Daarmee is deze MVN-editie een getuigenis van de stroomversnelling die het artesonderzoek het laatste decennium mee heeft gemaakt. Dankzij de inzet van verschillende medioneerlandici – onder wie Orlanda Lie, Ria Jansen-Sieben, Jo Reynaert en zeker ook Erwin Huizenga – is de artesliteratuur niet alleen uit de schaduw van de middeleeuwse romans gekropen, maar zelfs volop in de schijnwerpers komen te staan. Van dat laatste getuigt bijvoorbeeld de nieuwe reeks die onder redactie van Lie, Reynaert en Huizenga is begonnen, de Verloren-reeks *Artesliteratuur in de Nederlanden*. Daarvan zijn inmiddels drie delen verschenen, een lijvige studie van – opnieuw – Erwin Huizenga (*Tussen autoriteit en empirie, De Middelnederlandse chirurgieën in de veertiende en vijftiende eeuw en hun maatschappelijke context*, 2003), een bloemlezing met passages uit artesteksten (*Een wereld van kennis*, 2002) en een congresbundel (*Artes in context, Opstellen over het handschriftelijk milieu van Middelnederlandse artesteksten*, 2004).

Er is, kortom, goed nieuws over het onderzoek naar de Middelnederlandse artesliteratuur. Dat het fascinerende Weense handschrift, 'misschien wel het belangrijkste astrologisch-medisch-chirurgische verzamelhandschrift dat we kennen', nu voor iedereen te lezen is, zal die ontwikkeling hoogstwaarschijnlijk nog meer goed doen.

Nolanda Klunder

Jozef Smeyers, *Literair- en cultuurhistorische bijdragen: van Rousseau en Amerika tot Aalst en Brussel*. Brussel: Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2004. (Cahier 25 / Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, Facultés Universitaires Saint-Louis).

De bundel bevat acht deels eerder gepubliceerde opstellen over de manifestatie van een Zuidnederlands 'nationaal gevoel' en de invloed van de Verlichting op het literaire en culturele leven in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de late achttiende eeuw.

In de eerste twee bijdragen 'In de marge van de mythe(n)' (p. 1-10) en 'Achtste-eeuwse benamingen voor taal, volk en land' (p. 11-28, eerder verschenen in 1987) onderzoekt de auteur de wijze waarop de Nederlandse taal ('Nederduitsch, Nederlandsch, Vlaemsch, la Flamand,

la langue flamande, lingua belgica'), het grondgebied ('Nederlanden, Vlaenderland, les Pays-Bas, la Flandre, la Belquique, Belgica') en de bewoners ('Nederlanders, Vlaemingen, les Flamands, Belgae') van de Oostenrijkse Nederlanden benoemd werden in de achttiende-eeuwse bronnen. Zoals Smeyers zelf aangeeft, gaat het daarbij niet echt om een systematisch onderzoek, maar meer om een 'neerslag van vele jaren contact met de 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse literaire en taalkundige bronnen' (p. 11). Smeyers volstaat met de opmerking dat de terminologie weinig systematisch wordt gehanteerd en dat ze beurtelings kan worden aangetroffen in de meer beperkte betekenis (Zuid-Nederlands) en in ruimere zin (Zeventien Provinciën) (vgl. p. 27-28). Een verbinding met recent onderzoek over bijvoorbeeld het ontluikende 'Belgische nationaal gevoel', waaraan Smeyers zelf lijkt te refereren (p. 1; vgl. bijv. de studie van Koll 2003), zou de reikwijdte van deze artikelen hebben vergroot.

De bijna volledige afwezigheid van referenties aan bestaand onderzoek geldt ook voor de volgende bijdragen in de bundel. 'Den Schryver van Geneven. J.J. Rousseau in de 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse letterkunde' (p. 29-40, eerder versch. in 2000) beschrijft de polemieek van vooral geestelijke auteurs, gericht tegen Rousseau, Voltaire en andere vertegenwoordigers van de verlichting. Opvallend is de snelle reactie van de clerus op de gewraakte geschriften. Men kan zelfs de vraag stellen, of werken als *Een toom tegen Voltaire en andere materialisten* (F. Hellynckx, Gent 1762), *De fakkel van het Oud en Alleen Waer Geloof* (Gent 1774) van de jezuïet J.P. de Klugmann of *Den geest der reden* (Amsterdam [Gent] 1777), anoniem uitgegeven door de Gentse priester Jozef de Wolf, niet meer hebben gezorgd voor de verspreiding dan voor de weerlegging van bepaalde verlichtingsideeën. De reactie uit de hoek van verlichte tijdschriften, zoals *Den Vlaemschen Indicateur* (Gent vanaf 1779), komt in ieder geval aanzienlijk later. Het volgende artikel belicht 'De Amerikaanse vrijheidsoorlog in Nederlandstalige Zuid-Nederlandse bronnen uit de periode van de Brabantse Omwenteling' (p. 41-57, eerder versch. in 1990). Ook hier is de werkwijze van Smeyers descriptief. De conclusie 'dat het Nederlandstalige bevolkingsdeel van de Zuidelijke Nederlanden helemaal niet buiten het contact met en de invloed van de grote Europese ideeënstromingen leefde' (p. 56-57) lijkt zonder meer gerechtvaardigd, maar het is te hopen dat Smeyers' bevindingen aanleiding zullen geven tot een *inhoudelijke* analyse van de beschreven bronnen. Welke politieke